

ХОЛИСТИЧНИЯТ ПОДХОД В ОБУЧЕНИЕТО НА СТУДЕНТИ ПО „СОЦИАЛНА ПЕДАГОГИКА“

Цвета Делчева

Тракийски университет – Стара Загора

Резюме. В материала се представя прилагането на холистичния подход в подготовката на студенти от педагогическите специалности за работа в приобщаваща среда. Личният опит на обучаваните се надгражда не само като познание. Използват се ресурсите на упражненията по няколко учебни дисциплини за съпреживяване на затрудненията, които изпитват децата и възрастните хора с увреждания в опит да водят пълноценен живот. Прави се извод, че подготовката на педагогическите специалисти, и не само тяхната, придобива завършеност и има адекватно приложение в практиката, ако се извършва и през призмата на потребностите на лицата, които потребяват техните услуги и продукти.

Ключови думи: холистичен подход; приобщаваща среда; личен опит

Въведение

Идеята за холистично обучение не е нова. В една или друга степен тя е представяна в трудовете на не един класик на педагогиката. Komensky в своята „Велика дидактика“ издига тезата, че за да имаме универсално и солидно образование, е необходимо преподаването да не бъде „откъслечно“, а да се извършва „достатъчно цялостно (енциклопедично)“, като „учителят трябва да изследва всички пътища и средства за отварянето на умовете и да ги прилага по подходящ начин“ (Komensky, 2007). Pestalozzi определя обучението като процес, протичащ през целия живот, включващ „глава, сърце и ръце“ (Pestalozzi, 2008). Реформаторските дидактическите възгледи от първата половина на XX век също се основават на разбирането за необходимост от прилагане на холистичен подход в образованието.

Съвременните учители преоткриват и прилагат холистичния подход в практиката си, за да създадат креативна образователна среда, в която да ангажират цялостната личност (Tsankov, 2015), да създадат условия за формиране на творчески личности, притежаващи знания за саморазвитие и самореализация (Pencheva & Stefanova, 2018). Образованието и обучението за възрастни също е изправено

пред предизвикателството да бъде организирано по интегриран и холистичен начин. Morrison & Bennett извеждат разбирането за холистичните подходи като „заемаващи се с цялото човешко същество и неговото благополучие, вместо чисто физическото и наблюдаемостта“ (Morrison & Bennett, 2013).

Холизъм и холистично образование

Холизмът, в широкия смисъл на думата, е позиция във философията и науката по проблема за съотношението на част и цяло, изхождащ от качествената оригиналност на цялото по отношение на неговите части. Никифоров определя холизма като широка мирогледна позиция, проявяваща се по различни начини в различни области, чиито първоначални принципи се допълват от редица други разпоредби. От гледна точка на холизма, съвкупността от обекти, формиращи цялост, придобива определено ново качество, което липсва във включените в него обекти, в резултат на което цялото дава на своите части нови свойства.¹⁾

Все по-често като холистична се определя цялостната гледна точка, основаваща се на познанието за природата, функциите и свойствата на компонентите, техните взаимодействия и тяхната връзка с цялото.²⁾

В последните десетилетия концепцията за холистичен подход заема значимо място в социалните науки, особено в медицината. Холистичната медицина гледа на пациента като на единна структура – биологичен организъм със специфични емоции и интелект. Тя не се концентрира твърде тясно върху отделните симптоми, а се опитва да лекува целия човек.³⁾

Холистичното образование се свързва с обучението на личността, като цяло – със своите интелект, духовност, физика, емоционалност, естетичност и в контекста на нейната социалност. Основава се на личния и колективния опит, който стои в основата на социалното включване на учещия в общността и обществото. Dewey определя опита като света на човека в неговата органическа цялост, многочислени връзки и взаимодействия. Опитът се създава в полето на взаимодействащите си събития, като става едновременно материал за рефлексия, изследователски метод и рефлексия. Според Dewey обществото е органическа цялост, която се състои от множество институти, които пораждат дисбаланси в своето функциониране. За да ги предотврати обществото, социалните действия трябва да допринесат за реализирането на социалния и моралния потенциал на индивида.⁴⁾

Miller развива идеята на Pestalozzi, Dewey, Montessori и други класици на педагогическата теория и практика образованието да бъде разбирано като изкуство за отглеждане на моралните, емоционалните, физическите, психологическите и духовните измерения на развиващото се дете. За него то (образованието) се отличава с „отзивчивост към разнообразните стилове и потребности на развиващите се човешки същества“.⁵⁾ Съвременното образование трябва да се основава на сътрудничеството, а не на конкуренцията в класните стаи. Ролята на учителя

е да помага на младите хора да се чувстват свързани. Това според Miller и споменатите вече педагози следва да се случва не толкова с помощта на информация от учебниците, колкото чрез използване на реални преживявания, текущи събития, драматични изкуства и други оживени източници на знания. Образованието не се разглежда като технически процес, който трябва да се управлява от специалисти, а като пътуване, което учещият предприема под ръководството на учителя, но и с подкрепата на общността.

Според Pencheva & Stefanova „главната цел на холистичното образование е да спомогне за възможно най-пълноценното развитие на човешкия ум и възможности и да допринесе за прогреса във всички сфери от живота му“ (Pencheva & Stefanova, 2018).

Холистичният подход в образованието се характеризира с многоаспектност. Ученето, основаващо се на холистичния подход, е процес, който въздейства и активира интелекта, емоциите, усета за естетичност, духовността. Физическото развитие е естествен, неотменим елемент от човешкото развитие. Децата (а и възрастните) учат чрез активност и движение. В този контекст у учещите е необходимо да се развива информираността за възможностите на собственото и на човешкото тяло въобще. Разбирането на връзката между човешката физика и емоциите допринася за справяне в различни стресови ситуации. В холистичното образование се поставя акцент и на социализацията на личността. Установяване на връзки с представители на различни обществени структури и групи спомага за възпитанието на разностранна, ерудирана, свободна, цялостна личност в процеса на социализация. Тук следва да заявим и ролята на семейството в общуването на учещия.

Холистичното образование е базирано на обучението на цялостната личност – с нейната физическа същност, интелект, емоции и т.н. Основен принцип на холистичното образование е подкрепа на сътрудничеството и взаимното уважение между всички участници в образователния процес. Холистичното образование се основава на опита – личен и колективен, непрекъсващ. Цел на холистичното образование е да осигури по-пълно развитие на човешките способности във всички сфери на живота.

Идеята за приобщаващото образование

Един от водещите принципи в съвременната образователна политика, визиран в Закона за предучилищното и училищното образование, е ориентираност към интереса и към мотивацията на детето и на ученика, към възрастовите и социалните промени в живота му, както и към способността му да прилага усвоените компетентности на практика.⁶⁾

В последните години активно се работи за приобщаването на всички деца към образователния процес. На приобщаващото образование се гледа като на неизменна част от правото на образование, на процес на осъзнаване, приемане

и подкрепя на индивидуалността на всяко дете или ученик, на разнообразието от потребности на всички деца и ученици. В този процес се активират и използват ресурси, които са насочени към премахване на пречките пред ученето и учаването и към създаване на възможности за развитие и участие на децата и учениците във всички аспекти на живота на общността. Чрез регламентираните в Наредбата за приобщаващото образование обща и допълнителна подкрепа за личностно развитие на децата и учениците се осигурява подходяща физическа, психологическа и социална среда за развитие на способностите и уменията им.⁷⁾

В свое изследване за подготовката на студенти от педагогически специалности Terzieva стига до извода, че „Приобщаването във физическото възпитание подпомага не само физическото, но и социалното приемане на децата със специални образователни потребности от техните връстници“. Авторът отбелязва дефицитите в академичната подготовка на студентите и извежда и структурира компетентности в областта на адаптираното физическо възпитание (Terzieva, 2017).

Като се тръгва от разбирането за холистичния подход в образованието като подход, който не пренебрегва нито един аспект от потенциала на човека, може да се направи извод за необходимостта от прилагането му в подготовката на бъдещи учители и други педагогически специалисти за работа в приобщаваща среда.

Прилагане на холистичен подход в работата със студенти първокурсници

Приемането от автора на холистичния подход в работата със студенти от специалността „Социална педагогика“ в Педагогическия факултет на Тракийския университет – Стара Загора, се провокира от резултатите от упражнение със студенти първокурсници (първи семестър) от всички специалности във Факултета през учебната 2016/2017 година. Разделяни по групи от 5 до 8 човека (според броя на студентите в съответната специалност), студентите получават задача да изобразят знанията си по учебната дисциплина „Теория на възпитанието“ за педагогическа среда. Във всяка специалност една от групите има задачата да пресъздаде знанията от лекционния курс, като използва символи и ключови думи. Останалите групи може дори да нарисуват разбирането си за педагогическа среда, но следва да я пресъздадат и през погледа на детето/ученика, като използват своите минали преживявания. На някои от групите се поставя условие изобразяваната педагогическа среда да се определя от детето като желана, „мечтана“, на други – като нежелана, „кошмарна“. Резултатите са следните.

– По задачата, свързана единствено със знанията за педагогическа среда, работят общо 7 групи (5 от редовната форма на обучение и 2 от задочната). От тях няма група, която да е мислила и представила средата, като отчита затрудненията на децата със специални образователни потребности, които сравнително отскоро се приобщават в образователната система.

– По задачата за „мечтаната“ педагогическа среда групите са 16 (11 от редовната форма на обучение и 5 от задочната). При студентите от редовната форма

само в 1 група педагогическата среда е мислена и представена като гостоприемна и за деца с увреждания и специални образователни потребности, а от задочната – 2 групи.

– По задачата за „кошмарната“ педагогическа среда групите са общо 10 (7 от редовната форма на обучение и 3 от задочната). При студентите от редовната форма 1 група представя своята работа и през погледа на дете с увреждане или със специални образователни потребности, от задочната – 1 група

Констатации след обсъждане в голямата група

В състава на всяка група, представляваща педагогическата среда чрез потребностите и на деца с увреждания и/или със специални образователни потребности, има поне един студент, който по време на обучението си в системата на средното образование и бил в един клас с дете/ученик със специални образователни потребности. Освен това класът е бил подготвян и поощряван от класния ръководител да подкрепя съученика си с обучителни затруднения.

В 4 от другите групи (само от редовната форма на обучение) също има по 1 студент с минал опит в клас с дете с обучителни затруднения. В тези случаи класовете не са информирани предварително за проблемите на съответния съученик и неговото обучение е прекъсвало преди края на учебната година.

Изводът, който може да се направи, е, че използването на персоналния опит на студентите подпомага активното усвояване на теоретичните знания в часовете за упражнения.

Холистичен подход в подготовката на студенти от специалността „Социална педагогика“

Обучението на студентите по социална педагогика е в посока формиране на компетенции, с които се подпомага развитието на индивидите, семейството и общността съобразно индивидуалните им потребности и ресурси и по този начин се осигурява по-пълно проявление на техните способности в различни сфери на живота. От гледната точка на холистичния подход компетенцията е комбинация от основни индивидуални характеристики, като комуникация, самоактуализация и развитие, креативност, анализ и разрешаване на конфликтни ситуации. Процесът на дефиниране на необходимите компетенции става, като се използва рефлексията като катализатор за генерирането им, т.е. компетенциите и се проявяват, и се формират чрез дейност (в процес).

Представената по-долу работа в академична среда е със студенти от трети курс.

През учебната 2017/2018 година включените в упражненията студенти са 18 от редовната и 20 от задочната форма на обучение, а през учебната 2018/2019 година 13 се обучават в редовна и 18 в задочна форма на обучение.

В упражнение по учебната дисциплина „Основи и методи на социалната работа“ (V и VI семестър) студентите получават задача да запишат в таблица мес-

тата, в които обичайно извършват дейности в рамките на една седмица, веднъж месечно и веднъж годишно. Срещу всяко място отбелязват дали то е достъпно за лице с увреждане на долните крайници (в инвалидна количка), зрително затруднено лице (със слепота), майка с детска количка. Възможните отговори са „ДА – мястото е достъпно и удобно за ползване“ и „НЕ – мястото е недостъпно за самостоятелно ползване“.

За втората част от задачата студентите мислено се поставят в ситуация на временно ограничение в придвижването си за една седмица и отбелязват единствено местата, които няма как да не посетят, за да функционират в ежедневието си без помощта на друго лице.

Студентите сами стигат до извода, че докато не се поставят на мястото на лицето с физически или сетивни проблеми, не успяват да предвидят с колко ограничения се среща то в опитите му да функционира в ежедневието.

Обсъждането на задачата води до „списък от въпроси“: Кои са обществените сгради в града, достъпни за хора с някакво (и с какво) увреждане? В кои търговски обекти лице с увреждане може да пазарува самостоятелно? Как да подредим работното си пространство, за да бъде удобно за лица с различни увреждания? Достъпни ли са градският и междуградският транспорт за лица с увреждания и до каква степен? Кои търговски обекти предоставят паркоместа за хора с увреждания? Доколко са удобни жилищата ни и възможно ли е приспособяването им при възникване на потребност от това? Какви са възможностите за трудова реализация в града на лица с увреждания? Има ли стандарти за създаване на подходяща трудова среда за хора с увреждания?

С коментарите си по горните въпроси, освен че споделят своите наблюдения, студентите дават и своята емоционална оценка за обсъжданата среда. Общата оценка е, че достъпната среда на обществените сгради е по-скоро формално решение на нормативно изискване. Студентите подкрепят твърденията си с примери от градската инфраструктура: прекалено стръмни естакади; повърхности с ниско сцепление; подстъпи единствено до първия етаж и непреодолими бариери пред едно лице в инвалидна количка към всеки следващ; неудобни за ползване, тесни асансьори; модерни платформи, които не се използват по технически причини; високи бордюри пред автобусните спирки и др. подобни. Споделят впечатленията си от новите градски автобуси, но си дават сметка, че не са наясно как точно работят техните платформи, и съответно не знаят как да окажат помощ на лице със затруднения в придвижването, ако ги помоли. Интересни са коментарите за удобството на жилищата. Студентите чистосърдечно си признават, че никога не са мислили за степента на функционалност на домовете си от позицията на лице с каквито и да е затруднения, като общото заключение е, че дори не може да си представят как да ги преустроят, за да отговорят на специфични потребности.

Отговорите на изброените по-горе въпроси студентите продължават да търсят извън аудиторията, без да им се поставя такава задача, и в следващи часове

споделят своите наблюдения. Сами стигат до извода, че добрият професионалист може пълноценно да използва възможностите на средата за подкрепа на клиента в процеса на социалното му включване единствено ако я познава добре. Тук следва да се отбележи, че упражнението е насочено преди всичко към физическата, материалната среда, в която функционира клиентът, за да се осмислят ограниченията, които той има в ежедневието си. Това не само не ограничава студентите да мислят в направление „физическа среда“, а ги провокира да търсят решения. Във втората група студенти от задочната форма на обучение например се формулира алтернативно предложение. Ако с цел създаване на условия за професионална трудова дейност не може да се промени материалната среда по някаква обективна причина, да се търси промяна в режимни моменти и организация на професионалните взаимодействия.

Друго упражнение по учебната дисциплина „Основи и методи на социалната работа“, в което се прилага холистичен подход, има за цел чрез придобиване на специфичен опит да се развие умение за използване на ресурсите на клиента в процеса на неговата подкрепа. Разделени по двойки от водещ и воден, студентите се придвижват в аудиторията, като воденият е със завързани очи. След смяна на ролите се прави обсъждане, на което всеки споделя не само как се е чувствал като воден, но и какво би искал да промени в поведението си водещият. След обсъждането студентите получават информация за комуникация със зрително затруднени лица с акцент върху уменията им за самостоятелно справяне в ежедневието.

Една от практическите задачи в академична среда по учебната дисциплина „Социалнопедагогически дейности в училищна среда“ (V семестър) е да се изброят причините, поради които едно дете с увреждане не желае или, обратно, изпитва силно желание да ходи на училище. Задачата се възлага след провеждането на описаните по-горе две упражнения. Така се създават условия студентите да използват ресурс, придобит по друга учебна дисциплина – да се поставяш на мястото на клиента, за да се опиташ чрез съпреживяване на неговите затруднения, но и възможности, и съвместно с него да работиш за социалното му включване. При обсъждането се открояват следните проблеми: ограничен е изборът на училище – в много училища е осигурен достъп само до първия етаж; санитарните помещения не отговарят на стандарта. Възникват въпроси: подготвен ли е класът да приеме дете със специални образователни потребности или с увреждане; готови ли са учителите, включително и като колектив, да работят с такова дете; до каква степен родителите на другите деца съдействат или не в цялостния процес по приобщаване на детето.

Заклучение

Една от основните функции на социалния педагог е да работи за социалното (или повторното социално) включване на клиента – дете или възрастен. В резултат на целенасоченото прилагане на холистичен подход в обучението на студен-

тите по специалността „Социална педагогика“ те придобиват способността да се ръководят в бъдещата си професионална дейност от разбирането за и отношението към човека като към единство на физика, психика, емоции, духовност, носител на особеностите на средата, от която е произлязъл, и тази, в която се развива, като носител на проблеми и в същото време и на потенциала за решаването на тези проблеми.

Настоящата практика се представя по научен проект „Връзка между висшето училище и потребителите на образователни услуги“ в Педагогическия факултет на Тракийския университет – Стара Загора.

БЕЛЕЖКИ

1. <https://iphlib.ru/library/collection/newphilenc/document/HASH01f0060a0f2305e53af2ffef>
2. <http://www.businessdictionary.com/definition/holistic.html>
3. <https://www.thefreedictionary.com/holistic>
4. <https://iphlib.ru/library/collection/newphilenc/document/HASH01a2e37ec3712af4c5be65a2>
5. Miller, R. (2000). ‘A brief introduction to holistic education’, the encyclopaedia of informal education. [<http://infed.org/mobi/a-brief-introduction-to-holistic-education/>].
6. Pre-school and School Education Act. (2015). SG 79/13.10.2015, effective 01.08.2016 [Закон за предучилищното и училищното образование. ДВ 79/13. 10.2015, в сила от 01.08.2016]
7. Inclusive Education Ordinance. (2017). SG 86/27.10.2017, effective 27.10.2017 [Наредба за приобщаващото образование. ДВ 86/27.10.2017, в сила от 27.10.2017]

ЛИТЕРАТУРА

- Коменски, Ян. (2007). *Велика дидактика*. София: Св. Климент Охридски.
- Морисън, В. & Бенет, П. (2013) *Въведение в здравната психология*. София: Изток – Запад.
- Пенчева, М. & Стефанова, С. (2018). Холистичният подход в контекста на съвременната образователна система – предизвикателства и практически решения. *Образование и технологии*, 9, 236 – 242.
- Песталоци, Й. (2008). *Лебедова песен*. София: Св. Климент Охридски.
- Терзиева, Г. (2017). Модел за формиране на професионална компетентност на учителя за адаптирано физическо възпитание. Е-списа-

ние „Педагогически форум“, 1. <http://www.dipku-sz.net/izdanie/305/model-za-formirane-na-profesionalna-kompetetnost-na-uchitelya-za-adaptirano-fizichsko>.

Цанков, Н. (2015). *Учене, обучение, образование на възрастни. Учебно помагало. Наръчник за обучители*. Благоевград: Неофит Рилски.

REFERENCES

- Comenius, Johann Amos (2007). *Great didactics*. Sofia: St. Kliment Ohridski University Press.
- Morrison, V. & P. Bennett (2013). *An introduction to health psychology*. Sofia: Iztok – Zapad.
- Pencheva, M. & S. Stefanova. (2018). Holistic method in the context of the modern educational System – challenges and practical solutions. *Education and Technologies*, 9, 236 – 242.
- Pestalozzi, J. H. (2008). *Swan song*. Sofia: St. Kliment Ohridski University Press.
- Terzieva, G. (2017). Model for the formation of the professional competency of teachers for adaptive physical education. *E-spisanie Pedagogicheski forum*, 1.
- Tsankov, N. (2015). *Learning, training, adult education. Tutorial for trainers*. Blagoevgrad: Neofit Rilski University Press.

A HOLISTIC APPROACH IN TEACHING SOCIAL PEDAGOGY STUDENTS

Abstract. The material presents the application of the holistic approach in the preparation of students from pedagogical specialties for work in an inclusive environment. Students' personal experience builds not only on knowledge. The resource of exercises in several learning subjects is used to explore the difficulties children and the elderly with disabilities experience in their attempts to live a full life. The conclusion is that the training of pedagogical specialists, and why not other professionals, is completed and adequately applied in practice if it is done in the light of the needs of those who use their services and products.

Keywords: holistic approach; inclusive environment; personal experience

✉ **Dr. Tzveta Delcheva, Assist. Prof.**

Researcher ID: AAD-7369-2020

Faculty of Education

Trakia University – Stara Zagora

6010 Stara Zagora, Bulgaria

E-mail: tsveta.delcheva@trakia-uni.bg